

Јована Николић¹
Београд

ОБЛИЦИ РОДНО ОСЕТЉИВИХ ИМЕНИЦА НА СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ НА ИНФОРМАТИВНИМ ПОРТАЛИМА

Чланови академске заједнице у нашем друштву, некада изразито патријархалном, сведоци су све већег броја чланова женске популације у својим круговима. Порастом њиховог броја створила се потреба за именовањем функција које су деценијама уназад вршили претежно припадници мушке популације. Све већу полемику изазивају називи занимања, титула и функција који се додељују овим члановима. У овом раду се разматрају само називи политичких функција, будући да су у савременом свету најактуелније тенденције жена да опстану у сфери политике, у којој су мушкарци и даље доминантнији. Циљ овог рада је да провери у којој мери се истрајава у коришћењу облика женског рода родно осетљивих именица које означавају политичке функције, као и колико присуство ове појаве утиче на превод са српског на енглески. Како би се то постигло, урађена је анализа текстова објављених на интернет платформама текуће године. Компарацијом одабраног материјала на српском и енглеском језику рад тежи да прикаже одређене (не) доследности у употреби родно осетљивих именица на српском (нпр. „изјавила је Михајловић”, не „Михајловићева”, али „рекла је министарка”), а затим и извесне нелогичности у њиховом преводу на енглески.

Кључне речи: родно осетљиве именице, превод са српског на енглески, политичке функције, интернет платформе, именице женског рода

1. Увод

Већ деценијама жене непоколебљиво корачају раме уз раме са мушкарцима у свету политике. Њихов број растао је са њиховом жељом да се остваре на високим и значајним позицијама на којима су се некада налазили само мушкарци. Временом су добијале све значајније функције. Међутим, начин именовања тих функција постао је изазов за лингвисте широм света који се баве својим матерњим језиком. Српски језик, у коме именице које означавају функције углавном имају и природни и граматички род, изналази начине за именовање по устаљеним лексичким правилима. Именице женског рода, када је то могуће, изводе се наставком за род од именица мушког рода, које су носиоци општег значења. У енглеском језику именице које означавају функције углавном су неутралног облика. Број изведеница у којима се јасно истиче облик женског рода је мали.

Иако присуство жена у политици, али и у академском свету уопштено, данас не представља новину, у српском језику још увек није пронађено јединствено решење за називе функција/занимања које оне обављају. За српске лингвисте ово је и даље горуће питање које расламсава бројне дебате. Када је 2017. године објављен нацрт новог Закона о родној равноправности, покренуте су многе полемике, а лингвисти су заузели подељене ставове. Готово сваки информативни портал пренео је ову вест, коју су аутори чланака представили као шокантну. Упркос томе што је Одбор за стандардизацију српског језика Српске академије наука и

¹ jnikolic727@gmail.com

уметности исте те године објавио своје одлуке о овом питању, чини се да их творци закона нису узели у обзир приликом писања нацрта. Овај Закон још увек није ступио на снагу, а полемике око творбе родно осетљивих именица не јењавају.

Европски институт за родну равноправност дефинише родно осетљив језик као „остваривање родне равноправности у писаном и говорном језику које се постиже када жене, мушкарци и они који се не прилагођавају бинарном родном систему постану видљиви и ословљени у језику као лица једнаке вредности, достојанства, интегритета и поштовања”.² Узимајући у обзир инсистирање неких српских лингвиста на употреби родно означених именица за називе функција како би се повећала видљивост жена, посебно је занимљив начин превођења ових именица на енглески језик. Како се ове функције често спомињу у вестима на телевизији и у новинама, а информативни портали најажурније објављују вести које у одређеној мери преводе и на енглески језик, за предмет рада узета је анализа текстова на овим порталима.

Упркос постојању одређеног броја лингвиста попут Свенке Савић, који су темељно обрађивали начине опхођења према жени у новинским чланцима у нашем језику (*Жена скривена језиком медија – кодекс несексистичке употребе језика* (1998); *Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика* (2010)), преводом родно осетљивог језика (конкретно на енглески) не бави се велики број научника. Разлог може лежати у томе што енглески лингвисти имају лакши задатак од српских због природе самог језика, те се налазе корак испред у начину решавања проблема родно осетљивог језика. Именице које означавају функције у енглеском одавно имају облик устаљеног неутралног рода. Насупрот овоме, у српском језику „род је иманентна категорија, и као таква она се доследно остварује у свим сегментима језика” (Савић 1998: 4), што додатно отежава посао наших лингвиста. За разлику од српског, само одређени број именица у енглеском има граматички род. Управо због тога, енглески језик лакше допушта ковање неутралних именица, изазивајући тек понеку потешкоћу и недоумицу. Нажалост, ово није случај и са српским језиком, који оставља мало простора за изналажење једноставних решења тог типа.

У складу са претходно наведеним, задатак овог рада није да предложи начине за решавање проблема родно осетљивог језика по узору на енглески већ да укаже на тенденције преводаца, као и на њихову осетљивост у вези са овим питањем приликом превођења. Главни задатак, међутим, јесте да се анализирају родно осетљиве именице којима се означавају политичке функције жена у српском језику и да се те именице упореде са својим преводним еквивалентима на енглеском језику. У раду се наводе искључиво они облици именица и именичких фраза које су преводиоци текстова употребљавали на енглеском језику, али се нигде не расправља о исправности ових облика, нити о њиховом (не)постојању у енглеском језику. Поред тога, даће се увид и у остале делове текста који нису саме именице (већ имена, презимена и глаголи), али их прате и у великој мери осликавају начин опхођења аутора текста према женама у политици уопште.

2. Досадашња истраживања о називима функција и титула жена

Већ је поменуто да се лингвистика Свенка Савић такође бави називима занимања, титула и функција жена у дневним новинама. Она је истакла да „стандардизација неког језика никада није само (некада није уопште) језичко питање,

2 <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1215>

већ је (више) политичко и друштвено” (1998: 3). Ово је важан фактор који посебно треба имати на уму приликом анализе новинских чланака. Сама подела новина на оне које подржавају актуелну власт и оне које су јој опозиција наводи нас на претпоставку да ће одређене жене, па самим тим и функције које оне обављају, бити различито приказиване у супарничким новинама, или на супарничким информативним порталима. Такође, постоје одређени фактори који утичу на избор облика назива занимања жена у новинским чланцима, попут „[...] контекста (политички/друштвени/текстуални), аутора текста, читалаца, (уредника, лектора, коректора), [...], инвентара језичких израза у датом језику” (Савић 1998: 5). Поред овога, С. Савић (1998: 8) додаје још један фактор – „ставове [аутора] према женском питању уопште, и жени о којој пишу појединачно”, што се претпоставља да је случај и са ауторима чланака на информативним порталима, али није обухваћено овим истраживањем.

Што се тиче ставова лингвиста о родној равноправности и облицима именица за називе титула и занимања жена, испитаници у истраживању Ј. Грубор (2014: 113–125) објашњавају да „се спецификацијом пола управо истиче различитост и самим тим неједнакост”. Сличног су мишљења и две испитанице (лингвисткиње) у истраживању Ј. Филиповић (2009: 139) које сматрају да „употреба женског граматичког рода [...] привлачи више пажње на чињеницу да се одређеним занимањем бави жена, него на значај и улогу тог занимања”. Даље, испитаници Ј. Грубор „не посматрају „неутралне облике” као облике за изражавање мушког рода већ праве разлику између граматичког и природног рода”. Лингвистичку потврду ових ставова налазимо и код Е. Фекетеа (Фекете 2002 у Филиповић 2009: 135), који објашњава „да је облик граматичког мушког рода именице заправо само (семантички) неутрално обележје имена каквог основног лексичког значења занимања, професије, титуле, и сл., што значи да *лексичко-морфолошким средством* („мушком” именицом) ипак није обавезно експлициран (маркиран) и природни род носиоца занимања”. Зато се поставља питање да ли читаоци када прочитају назив функције на српском који је у неутралном облику (заправо у облику мушког рода), уколико им особа већ није позната из политичког света, помисле на мушкарца или на жену која обавља ту функцију. Исто питање могло би се поставити и читаоцима новина/информативних портала на енглеском језику. Иако би се одговор могао наслутити, да би он био валидан неопходно је спровести истраживање у коме би, поред лингвиста, били ангажовани и други стручњаци.

3. Опис истраживања

3.1. Избор информативних портала

Први корак у овом истраживању био је избор информативних портала у Србији који одређени број вести објављују паралелно на српском и на енглеском језику. Претрага је показала да постоји много информативних портала који редовно објављују вести само на српском језику, попут информативних портала дневних новина *Политике*, *Блица*, *Вечерњих новостии*, као и информативних портала медијских кућа *RTS*, *Happy TV*, *Pink*, *Prva*. Портал *In Serbia* објављује вести и новости само на енглеском језику, које углавном служе странцима који живе у нашој земљи да се информишу о најновијим дешавањима. На сајту портала независне новинске агенције *Beta* постоје текстови који су преведени на енглески. Могуће је директно приступити одређеном броју ових текстова, док је

за приступ неким од њих неопходна регистрација на сајту. Како нам је требао отворен приступ свим вестима које су преведене на енглески, у ужи избор ушли су портали: *N1*, *RTK*, *Tanjug* и *Telegraf*.

Приликом одабира коначна два портала која ће бити упоређена, узети су у обзир следећи критеријуми:

- поседовање архиве вести којој се може лако приступити и која се може релативно лако претражити;
- број текстова преведених на енглески
- брзина превођења тих текстова;
- разноврсност текстова;
- спомињање политичких функција жена у текстовима на обама језицима.

Тако су изабрани портали *N1* и *Tanjug* који једини испуњавају све наведене критеријуме.³

3.2. Узорак

Првобитном анализом упоређено је тридесет текстова, по петнаест на обама језицима, који су сакупљани у периоду од децембра 2018. до марта 2019. године. Са портала *N1* узета су укупно двадесет и четири текста (по дванаест на обама језицима), док је са портала *Tanjug* узето шест текстова (по три на обама језицима). Узета је у обзир и чињеница да се ова два портала значајно разликују у политичкој оријентацији (*N1* је опозициони, *Tanjug* подржава актуелну власт). У вези с тим, у вестима које објављује *N1*, у истој мери су заступљени текстови који садрже називе политичких функција жена које учествују у формирању актуелне власти, као и оних које су противници те власти. На порталу *Tanjug* већински се спомињу само оне жене које су део владајуће странке или су на неки начин повезане са њом. Ово је разлог знатне разлике у броју текстова узетих са сваког портала.

3.3. Фокус

Узимајући у обзир да је политика тема која никад не застарева, фокус је стављен на функције које жене обављају баш у тој сфери. Оне у све већем броју учествују у креирању актуелне политичке сцене, па се чешће и спомињу у текстовима који се свакодневно пишу на тему политике.

3.4. Методологија

Текстови су анализирани компаративном методом. Извршена је анализа посебно текстова на српском и превода на енглески, а затим су упоређени текстови на српском са преведеним текстовима. Приликом проналажења текстова за анализу, бирани су само они текстови на српском језику који су преведени и на енглески. Изведена запажања односе се искључиво на анализиране текстове и не смеју се применити на остале текстове на порталима *N1* и *Tanjug*. Такође, примери наведени у овим запажањима, као и сама запажања, представљају одраз језичке освешћености и знања аутора и преводилаца текстова, што не сведочи о исправности ових примера.

3 Изостављен је још један информативни портал – *B92.net*, који има преведене текстове на енглески и подржава актуелну власт. *Tanjug* има дужу историју, па се наметнуо као логичан избор.

3.5. Полазна хипотеза

На српском језику именице које означавају политичке функције *биће родно означене*, док ће се у преводу на енглески користити *неозначене* именице попут *министарка* – *minister*; а онда када у језику циљу постоји и родно означени и родно неутрални облик именице попут *председавајућа* – *chairperson* или *chairwoman*, користиће се родно неутрални облик (*chairperson*).

4. Резултати упоредне анализе

Упоредном анализом текстова на српском и енглеском језику дошли смо до следећих закључака:

а) у текстовима на српском доследно се употребљавају политичке функције у облику женског рода да означе женску особу која обавља ту функцију – на пример: *пошћпредседница Владе Србије и министарка грађевинарства, висока представница ЕУ за спољну и безбедносну политику, савешница премијерке, портпаролка ЕК* итд. Ни у једном анализираном тексту није употребљена именица у мушком роду да значи женску особу која обавља ту функцију;

б) у складу са овиме, у текстовима преведеним на енглески језик за називе политичких функција доследно се користе неозначене именице попут *Prime Minister, EU High Representative and the mediator, Serbian Deputy Prime Minister* и сл.,⁴ тамо где у језику циљу *не постоје* и родно означени и родно неутрални облик;

в) у неким случајевима, у насловима текстова јавља се само презиме особе која врши одређену политичку функцију, као замена за назив читаве функције (нпр. *Брнабић о Фридом хаусу*). Стога смо анализирали облике презимена у насловима на обама језицима и дошли до закључка да су аутори текстова на српском језику углавном користили основни облик презимена (у односу на онај којим се означава породична припадност са наставком -ева), док је у енглеском могућа само прва опција;

г) приликом првог спомињања имена и функције у тексту јављају се две варијанте:

1. Прво се наведе назив функције, а затим име и презиме особе која обавља ту функцију. Ова варијанта јавља се у текстовима на обама језицима (нпр. *Висока представница ЕУ за спољну и безбедносну политику Федерика Мођерини; Serbia's European Integration Minister Jadranka Jaksimovic*).

2. Прво се наводи име и презиме особе која обавља одређену функцију, а затим се назив функције наводи у апозицији. Ова варијанта јавља се само у преводу на енглески језик (нпр. „*Stanislava Pak, a Member of the SNS Foreign Cooperation Council told the Belgrade-based Prva TV “the best decision for Serbia will be brought”* или „*Brankica Jankovic, Serbia's Commissioner for Protection of Equality, denounced on Friday the threats that some NGOS had received and urged state reaction, the Beta news agency reported*”), а претпоставља се да је разлог томе утицај енглеских информативних портала;

д) као последња ставка анализирано је којим је све облицима глаголски облик „рекла је/изјавила је” праћен у тексту. Он се у преводу увек јавља као *she said* или *prezime said* (нпр. *Brnabic said*). На српском се поред ових облика јавља још и облик *ишишула је рекла* (нпр. *премијерка је казала*), а тог облика у преводу нема.

4 Значајно је напоменути и разлику у правопису између писања назива функција на енглеском и српском језику. Док правопис енглеског језика налаже писање функција великим почетним словом, правопис српског језика изричито налаже употребу малог почетног слова.

5. Откривене недоследности и нелогичности

Информативни портал *Tanjug* недоследно користи облике презимена, како у насловима тако и у текстовима на српском језику. Некада се јавља неутрални облик (нпр. „Михајловић”), а некада облик који је раније коришћен за означавање припадности оцу (нпр. „Михајловићева”). У документу САНУ „Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика” (2017: 145–148) у одлуци број 30 аутори истичу да се „у савременом српском језику двојством облика типа *Јовановић-ева* : *Јовановић-ка* не маркира ПЖО⁵ по критеријуму – *припадности* било оцу било мужу, јер та семантичка разлика данас није актуелна”. Стога нема разлога да се не употребљава стално облик *Михајловићева* јер он није ни понижавајући нити се њиме указује на брачни статус женске особе.

У текстовима на српском на оба портала јавља се облик „изјавила је премијерка”, али и облик „изјавила је Брнабић”. У одлуци 57 из горепоменутог документа (2017: 263) наводи се да „[...] је од потребе да се обликом именице истакне пол њоме означеног лица (нпр. *Ту су и студентии и студенткиње*) не мање важна потреба да постоји и могућност употребе општег назива без обзира на пол лица њиме означеног лица (нпр. *Студентии имају и права и обавезе*). У историји српског и других словенских језика ту функцију општег назива добиле су именице мушког рода, што је граматичка чињеница коју не треба политизовати.” Ако узмемо у обзир ове две одлуке Одбора за стандардизацију српског језика, поставља се питање – зашто аутори текстова на порталима не користе и неутрални облик именице која означава функцију као у примеру „изјавила је премијер” ако је у реду да се користи неутрални облик презимена као у примеру „изјавила је Брнабић”? Или обрнуто – ако употребљавају облик „рекла је министарка”, зашто онда не би доследно користили и облик „рекла је Михајловићева”?

Одговор на прво питање намеће се сам, због конгруенције тј. неслагања глаголског облика у роду са именицом која га прати. Друго питање представља велику нелогичност, али се тиче преференција аутора текстова, као и њихове упознатости са одлуком 30 из горепоменутог документа, те је потребно испитати њихове ставове о овој појави да би се дошло до задовољавајућег одговора.

Ако се узме у обзир да су преводиоци текстова добро упознати са осетљивошћу енглеског језика на родну равноправност, онда следећи закључак представља велику нелогичност. Наиме, када говоримо о преводу на енглески именица које имају и родно неутрални и родно означени облик, аутори у преводима нису користили родно неутралне именице попут *chairperson* или *spokesperson* већ родно означене именице *chairman/chairwoman*, односно *spokesman/spokeswoman*. С друге стране, ова нелогичност може се оправдати утицајем српског језика на превод и покушајем да се правила из нашег језика задрже и у енглеском. Како у српском у већини случајева за сваку политичку функцију постоји именица женског рода да значи женску особу која је обавља, преводиоци су у већини случајева у својим преводима, када је постајала лексичка могућност за то, бирали да називом функције истакну пол особе која је обавља.

5 Презиме женске особе.

6. Закључак

На основу резултата анализе могу се извести три основна закључка:

1. Доследно се у текстовима на српском користе називи функција у облику женског рода.
2. У преводу на енглески користе се неозначене именице, код оних лексема код којих се јавља само тај јединствени облик.
3. Родно неутралне именице које постоје у енглеском језику, а које имају и родно означени облик, углавном су употребљаване у родно означеном облику.

Прва два закључка у потпуности се поклапају са полазном хипотезом, док је трећи закључак у супротности са њом. Ако узмемо у обзир да се у енглеском језику већински користе неозначене именице за називе политичких функција жена, јер не постоје паралелно облици мушког и женског рода, други закључак је сасвим оправдан и логичан. Наиме, практично и не постоји други начин на који би се могле превести ове именице, а да се не одступи од граматичких и правописних правила енглеског језика и не наруши дух тог језика.

Међутим, ако се упореде резултати истраживања С. Савић с краја прошлог века, који су представљени у раду *Жена скривена језиком медија: кодекс несексизичке употребе језика*, први закључак показује да се лингвистичка свест аутора чланака о положају жена знатно променила у односу на тај период. Разлог се може крити у томе што је и број жена међу ауторима порастао од тог периода. У свом раду С. Савић као први закључак наводи „да се форма женског рода за титуле и занимања која су у хијерархији титула високо користи за политичку борбу партија: помоћу женске форме омаловажи се женска особа која је на високој функцији [...] у актуелној власти или опозицији” (1998: 9). Судећи по устаљеној употреби облика женског рода за називе политичких функција жена у анализираним текстовима, ово више није случај. Оно што се, ипак, није у потпуности променило у односу на истраживање познате лингвистичке јесте да „када се жена на високом полажају у хијерархији моћи понаша прихватљиво, резервисана је форма мушког рода за њену титулу у наслову, да буде што више невидљива у оном делу текста који је читаоцима најоучљивији и најчитанији” (1998: 11). Мала, али приметна разлика у односу на ову тврдњу јесте да се изменила важност тога да ли се жена понаша прихватљиво или не – у сваком случају употребљава се облик женског рода.

На крају треба покушати објаснити недоследну употребу родно неутралних именица у преводу на енглески. Као што је већ речено, српски језик сигурно је утицао на ауторе приликом превода, што може бити један од разлога недоследне употребе. Иако нелогична, ова употреба може се објаснити и потенцијалном неосвешћеношћу преводилаца у вези са питањем родне неутралности у енглеском језику. Ако узмемо у обзир да међу преводиоцима има и оних који нису детаљно студирали енглески језик, ова нелогичност постаје разумљивија. Овиме се, такође, отвара простор за даље истраживање.

Наредни предлог за даље истраживање јесте да се упореде називи политичких функција жена у текстовима на српском и енглеском на сва три портала, али и посебно на порталима *Tanjug* и *B92.net*. Затим, требало би пре анализе текстова испитати ставове аутора текстова, као и преводилаца (уколико то нису исте особе) о питању родне равноправности и положаја жена у Србији и у свету. Осим тога, део будућег истраживања могао би се посветити језичком осећају читалаца када у тексту наиђу на пример неслагања у роду попут „казала је Коцијанчић”. Могло би се испитати да ли је то, према њиховом мишљењу, исправно

као и да ли је у духу српског језика (да ли звучи природно). Као последња идеја за даље истраживање предлаже се анализа текстова на информативним порталима земаља у којима се говори енглески (нпр. *Guardian*, *The New York Times*) и начина на који се представљају политичке функције жена на овим порталима. Након тога може се извршити упоредна анализа са чланцима на српском језику.

Електронски извори:

European Institute for Gender Equality: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1215>, последњи приступ: 5. 7. 2019.

N1: <https://rs.n1info.com>, последњи приступ: 5. 7. 2019.

Tanjug: <http://www.tanjug.rs>, последњи приступ: 5. 7. 2019.

Примарна литература:

Брборић и др. 2017: В. Брборић, *прир. Одлуке одбора за стандардизацију српског језика*, Београд: НМ либрис.

Фекете 2002: Е. Фекете, *Језичке недоумице*, Београд: Апостроф.

Филиповић 2009: Ј. Филиповић, *Моћ речи – огледа из критичке социолингвистике*, Београд: Задужбина Андрејевић.

Секундарна литература:

Грубор 2014: Ј. Грубор, „Родно означене лексеме за називе занимања, звања и титула у српском језику”, у: *Наслеђе*, 27, Крагујевац, 113–125.

Савић 1998: С. Савић, *Жена скривена језиком медија – кодекс несексистичке употребе језика*, у: *Женске студије*, 10, Београд.

Савић 2009: С. Савић, „Упутства за стандардизацију родно осетљивог језика”, у: *Њеџошеви дани*, Никшић: Филозофски факултет, 301–320.

TRANSLATION OF GENDER-SENSITIVE NOUNS INTO ENGLISH ON ONLINE NEWS PLATFORMS

Summary

The members of the academic community in Serbian society, which used to be distinctly patriarchal, are witnessing the rise in the number of women in their circles. With this rise came the need to name the functions that were performed mainly by men in the previous decades. The names of professions, titles and functions of the new members raise even greater discussion. This paper considers only the names of the political functions because of the current tendency of women to persevere in politics, where men are still dominant. The aim of this paper is to check how much the writers of the online articles persist in using the feminine gender of gender-sensitive nouns that denote political functions, as well as how much this affects the translation from Serbian into English. To do so, the analysis of the texts published on the news portals this year was performed. By comparing the chosen texts in English and Serbian the paper aims to present certain (in)consistencies in the usage of gender-sensitive nouns in Serbian (e.g. “said Mihajlović”, not “Mihajlovićeva”, but “said the (female) minister”), followed by some illogicalities in the translation of these nouns into English.

Key words: gender-sensitive nouns, translation from Serbian into English, political functions, news platforms, feminine nouns.

Jovana Nikolić